

אמר רבא, מאי טעמיה דרבי יוחנן בן ברוקח?

אמר קרא "והיה ביום הנחילו את בניו", התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה מבניו כמה שירצה. ומכאן למדנו שהאב יכול להרבות נחלה לבן בין הבנים.

אמר ליה אביי הא "מלא יוכל לבכר" נפקא⁽⁹⁵⁾? כלומר, מפסוק זה יש ללמוד, שאין האב יכול להעביר חלק בכורה מבנו הבכור⁽⁹⁶⁾, אך מכלל לאו אתה שומע הן, שאת שאר נכסיו, בלא חלק בכורה יכול הוא להעביר מאח לאח⁽⁹⁷⁾.

ומתרתת הגמרא: **ההוא מיבעי ליה לברתניא, אבא חנן אמר משום רבי אליעזר: מה**

קל-ב

תלמוד לומר "לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור"? הלא כבר נאמר "כי את הבכור בן השנואה יכיר, לתת לו פי שנים", ולשם מה חזר הכתוב ואמר "לא יוכל לבכר"?

אלא, לפי שנאמר "והיה ביום הנחילו את בניו", ומשמע שיכול לתת לכל אחד מבניו מה שירצה,

והיה מקום ללמוד בקל וחומר, והלא דין הוא, ומה פשוט שיפה כחו שנוטל בראוי כבמרחוק, התורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה, בכור שהורע כחו, שאינו נוטל בראוי כבמרחוק, לא כל שכן?

תלמוד לומר "לא יוכל לבכר"⁽⁹⁸⁾.

או שמא, אם יעביר ממנו את חלק פשיטות, נמצא שלא קיבל "פי שנים", וגם אין כאן חלק בכורה.

או שמא הוקשו החלקים אהדדי, לאסור להעביר ממנו גם חלק פשיטות. וצ"ע. הרש"ש. ועיין בב"ח (ריש סימן רפא) שכתב להדיא שיכול להנחיל את חלק פשיטות הבכור. אך במאירי (קכ"ב) וברמ"ה משמע שאינו יכול למעט אפילו מחלק פשיטותו של הבכור.

97. ברשב"ם מבואר שאם יש בכור אינו יכול להנחיל את חלקו לאחד מאחיו. דכתיב, "לא יוכל לבכר".

ועיין בנמוקי יוסף וברא"ש ובשיטמ"ק שנחלקו הראשונים במקום שיש בכור ונתן חלקו לאחד מאחיו, האם מתבטלת החלוקה לגמרי, או רק לגבי מה שנתמעט מחלק הבכורה.

98. דעת הרמב"ן (בהשגותיו על ספר המצות להרמב"ם מצוה יב) שיש לאו כשמעביר חלק בכורה מן הבכור. ועיין בדבריו בקצות החושן

ריב"ב נאמרו רק כבן בין הבנים.

וכתב הרשב"ם, לא שנא אם אמר "פלוגי בני ירש חצי נכסי", לא שנא אם אמר "ירש כל נכסי", דבריו קיימים.

אך דעת הריטב"א, שלא מועילה הנחלה דרבי יוחנן בן ברוקה במקצת מהנכסים. דאם כן מצינו מתנה במקצת הנכסים בלא קנין. ועיין בנתיבות המשפט (רפא-ב).

95. לכאורה קשה לדעת רבנן שאינו יכול להעביר חלק פשיטות מאח לאח, למה נזקק הכתוב לומר "לא יוכל לבכר"?

ומבארים הראשונים, לדעת רבנן אילולי נאמר "לא יוכל לבכר", היינו אומרים שיכול להעביר חלק בכורה, אע"פ שחלק פשיטות אינו יכול, כיון שהורע כחו בראוי. קמ"ל, שאף חלק בכורה אי אפשר להעביר מן הבכור.

96. יש לדון, האם האב יכול להעביר מבנו הבכור את חלק פשיטותו. דלכאורה לענין חלק פשיטות שוה הוא לשאר אחיו.

במאי קמיופלוני?

מר סבר, הלכה עדיפא. ואילו לא שמענו שכך אמר רבי, אין ללמוד על ידי מעשה רב, שמא הראוה לא דקדק כל כך בכל פרטי המעשה, ושמא זיכה רבי את הנכסים מחמת טענות אחרות, ולא מחמת שפסק את ההלכה כרבי יוחנן בן ברוקה.

ומר סבר, מעשה רב עדיף. ואילו לא ראינו שהורה כך למעשה, אין לסמוך על מה שאמר "הלכה כרבי"ב, שמא לא התכוין להורות כך למעשה, אלא כך עלה לו דרך לימודו.

ובענין זה **תנו רבנן** בברייתא: **אין למדין הלכה לא מפני למוד**, [כלומר, אם אמר לו רבו תוך כדי לימודו, הלכה כדברי פלוני, אין למדים מדבריו שמא כשיבוא לפניו מעשה ידקדק יותר, וימצא שאין ההלכה כך]. **ולא מפני מעשה**, [אם ראה את רבו עושה מעשה כדברי פלוני, אל ילמד מכאן שכך ההלכה, שמא עשה כן מטעם אחר שאינו ידוע לו]⁽⁹⁹⁾, **עד שיאמרו לו "הלכה למעשה"**⁽¹⁰⁰⁾.

שאל, ואמרו לו "הלכה למעשה", ילך ויעשה מעשה. **ובלבד שלא ירמה לדרון דבר**

ומקשה הגמרא: **ויאמר "לא יוכל לבכר"**, ונלמד מפסוק זה, רק בבכור אינו יכול להעביר ירושה, אך יכול להעביר ירושה לשאר האחים, כקושיית אביי, ולשם מה תלמוד לומר "והיה ביום הנחילו את בניו"?

ומתוצת הגמרא: **שאילולי נכתב "והיה ביום הנחילו את בניו"**, יכולנו ללמוד מבכור בקל וחומר, והלא דין הוא, ומה בכור שהורע כחו שאינו נוטל בראוי כבמוחזק, אמרה תורה "לא יוכל לבכר", פשוט שיפה כחו, שנוטל בראוי כבמוחזק, לא כל שכני?

תלמוד לומר, "והיה ביום הנחילו את בניו", ולמדנו מפסוק זה שהתורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה.

אמר רב זריקא אמר רב אמי אמר רב חנינא אמר רבי: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה.

אמר ליה רבי אבא, "הורה כרבי יוחנן בן ברוקה" איתמר.

כלומר, לא שמענו בשם רבי שאמר את המילים "הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה", אלא מקובלנו שהורה למעשה כדעת רבי יוחנן בן ברוקה.

מחלוקת, או ספק בדבר, אזי לא למדים הלכה מפני לימוד או מעשה.

אבל בדבר שנמסר לתלמיד בלא שום חולק אין לנו לחוש מעצמינו שמא אח"כ מצא בדבר חולק, או סברות נגד הדין. ומותר לסמוך על לימודו.

100. כתב הרא"ם: "וזה הלימוד שלנו הלכה למעשה הוא, שלא נכתב אלא לאחר עיון

(רפא-א).

וביד רמה הקשה, היאך העביר יעקב אבינו את הבכורה ממנשה לאפרים, והלא כתיב "לא יוכל לבכר"?

ותירץ, שנתן להם מתנה מחיים, וקודם מתן תורה אין צריך קנין על המתנה. וע"ע בקצות החושן (רעח, יג).

99. בראשונים משמע שרק במקום שיש

מתוך דבר. עד כאן הברייתא.

והוינן בה: מאי "ובלבד שלא ידמה"? והא כל התורה כולה דמויי מדמינן לה (101)?

אמר רב אשי, הכי קאמר: ובלבד שלא ידמה בטרפות. ללמוד זו מזו, כגון טרפת הכבד מטריפת הריאה. כיון שאין חיות האיברים שוה, יש אברים שאם יחתכו תמות, ויש שתחיה.

דתניא, אין אומרים בטרפות זו דומה לזו, ואל תתמה, שהרי חותכה מכאן ומתה, חותכה מכאן וחיתה.

אמר ליה רב אפי לרבי יוחנן רבו: כי אמר לן מר "חלכה הכי" בדרך לימודנו, האם נעביר מעשה על פי הוראה זו?

אמר ליה: לא תעבידו, עד דאמינא הלכה למעשה. כדלעיל.

אמר להו רבא לרב פפא ולרב חונא בריה דרב יהושע, כי אתי פסקא דינא דידי לקמיכו וחזיתו ביה פירכא, לא תקרעוהו עד דאתיתו לקמאי. [כשיבא פסק דין שלי לפניכם, ותראו בו פירכא, לא תקרעוהו עד שתבואו לפני].

אי אית לי טעמא, אמינא לכו. ואי לא, הדרנא בי (102).

לאחר מיתה, לא מיקרע תקרעוהו, ומגמר נמי לא תגמרו מיניה.

לא מיקרע תקרעיניה, דאי הואי התם דלמא הוה אמינא לכו טעמא. ושמא גם אתם תמצאו בעתיד תרוץ לקושייתכם.

מגמר נמי לא תגמרו מיניה, לדון כמותו, קלא-א כיון דאין לדיין לדון אלא כפי מה שעיינו רואות. דהיינו לפי סברתו כעת, ולא יחוש שמא ימצא בעתיד תרוץ על קושייתו וידון באופן אחר.

הגמרא חוזרת לדון בגדרי "הנחלה דרבי יוחנן בן ברוקה":

בעי רבא, בבריא היאך?, בריא שאמר "פלוני ירש שדה פלונית בנכסי", האם גם במקרה זה אמר רבי יוחנן דקני, אם ראוי ליורשו (103)?

וצדדי הספק: שמא כי קאמר רבי יוחנן בן ברוקה בשכיב מרע, דבר אורותי [ראוי להוריש מיד] הוא, וקרינן ביה, "ביום

ודקדוק בכמה דורות, ובכמה מהדורי, וכאילו אמרו לנו, כן ההלכה למעשה הוא. שהרי לעשות בו מעשה כתבהו".

101. כדאמרינן בעירובין (כא-ב) "דרש רבא, מאי דכתיב "ויותר שהיה קהלת חכם עוד לימד דעת את העם, ואיזן וחיקר, תיקן משלים הרבה"? לימד דעת את העם, דאגמריה בסימני טעמים, ואסברה במאי דדמי ליה...".

102. רק אם יתברר שטעה בדבר משנה, אזי חוזר בו מן הדין. אך אם טעה בשיקול הדעת, קיימא לן דקם דינא ואינו חוזר. הר"ן.

103. בבאור הספק נתבארו בראשונים שלש שיטות: א. דעת הרשב"א: דאיירי כשכתב שטר, ובלא שטר אינו יכול להקנות את הירושה, כיון שאין לומר בזה "דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים" שזה לא שייך אלא במי שהולך למות, שתקנו שאינו צריך קניין על דבריו, כדי שלא